

РІВЕНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЯК СКЛАДОВА ДИДАКТИЧНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТА-ПЕРШОКУРСНИКА УНІВЕРСИТЕТУ

Перетятко В.В., к. пед. н., доцент

Запорізький національний університет

У статті розкриваються складові дидактичної адаптації студента-першокурсника університету. Аналізується значення рівня інтелектуального розвитку студента-першокурсника як змістовного ядра внутрішньої складової його дидактичної адаптації.

Ключові слова: дидактична адаптація студента-першокурсника, рівень інтелектуального розвитку.

Перетятко В.В. УРОВЕНЬ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ДИДАКТИЧЕСКОЙ АДАПТАЦИИ СТУДЕНТА-ПЕРВОКУРСНИКА УНИВЕРСИТЕТА / Запорожский национальный университет, Украина

В статье раскрываются составляющие дидактической адаптации студента-первокурсника университета. Анализируется значение уровня интеллектуального развития студента-первокурсника как содержательного ядра внутренней составляющей его адаптации.

Ключевые слова: дидактическая адаптация студента-первокурсника, уровень интеллектуального развития.

Peretyatko V.V. INTELLECTUAL DEVELOPMENT LEVEL AS THE COMPONENT OF DIDACTIC ADAPTATION OF THE FIRST-YEAR STUDENT OF UNIVERSITY / Zaporizhzhya national university, Ukraine

In article components of didactic adaptation of the first-year student of university reveal. Value of level of intellectual development of the first-year student as substantial kernel of internal adaptation making it is analyzed.

Key words: didactic adaptation of the first-year student, intellectual development level.

Навчальний процес – це складна система, у якій взаємодіє багато чинників. Головні з них – зміст навчання, освітня діяльність учених-педагогів і навчально-пізнавальна діяльність студентів. Успішність навчання студентів-першокурсників, на нашу думку, багато в чому, визначається швидкістю і ефективністю їх адаптації. Поліаспектність адаптації як соціально-біологічного феномена позначилася і на розкритті проблеми дидактичної адаптації.

Досліджуючи *дидактичну адаптацію*, ми виходимо з розуміння її як структурного елемента загального адаптаційного процесу, що зумовлюється специфікою пристосування студентів до складових дидактичної системи вищого навчального закладу і залежить від особливостей фахової підготовки. Ми розділяємо думку О.Б.Плотнікової, за визначенням якої: «Дидактична адаптація першокурсника є складний динамічний процес входження студента в новий освітньо-дидактичний простір вищого навчального закладу, який зумовлюється як загальними особливостями вузівського навчання, так і специфікою вивчення певної навчальної дисципліни» [1, 150]. Подібне бачення цього процесу демонструють російські вчені Д.О.Ловцов і В.В.Богорев, вони дають більш широке означення: «Дидактична адаптація – це цілеспрямований процес узгодженої взаємодії суб'єктів навчання з урахуванням їхніх можливостей і дидактичного середовища, що регулюється за допомогою спеціальних дидактичних засобів і методів окремих дидактик» [2, 26]. При цьому під дидактичним середовищем вони розуміють сукупність умов існування і розвитку суб'єктів освіти, що включають цілі, зміст, форми, методи, засоби навчання. К.Г.Делікатний, аналізуючи проблеми становлення студентів серед ряду аспектів адаптації першокурсників, виділяє дидактичний, який характеризується ним як «оволодіння формами і методами навчання у вузі, вміннями й навичками самостійної розумової праці, вироблення навичок самоосвіти і самоконтролю» [3, 6]. З таким конкретним розумінням дидактичної адаптації К.Г.Делікатного цілком збігаються погляди українських дослідників І.Ляхової та О.Учителя [4]. Вони розуміють дидактичну адаптацію як пристосування студентів до нової для них системи навчання.

Мета статті – визначення значення рівня інтелектуального розвитку студентів-першокурсників природничих факультетів університетів як складової їх дидактичної адаптації.

Дидактична адаптація – це комплексний динамічний процес, який характеризується психологічними, соціальними і дидактичними аспектами та набуває особливого значення в початковий період навчання в університеті. Дидактична адаптація студента-першокурсника здійснюється через взаємний вплив між власними внутрішніми і зовнішніми складовими (рис. 1.).

Характеризуючи складові дидактичної адаптації студента-першокурсника, слід відзначити, що зовнішню складову визначають компоненти дидактичних систем загальноосвітньої та вищої школи і наявна (реалізована) наступність між ними. Дидактична адаптація студентів першого курсу, пов'язана з подоланням стереотипів навчання в школі за класно-урочною системою і пристосуванням до нових вимог навчання в університеті, а саме, за кредитно-модульною системою.

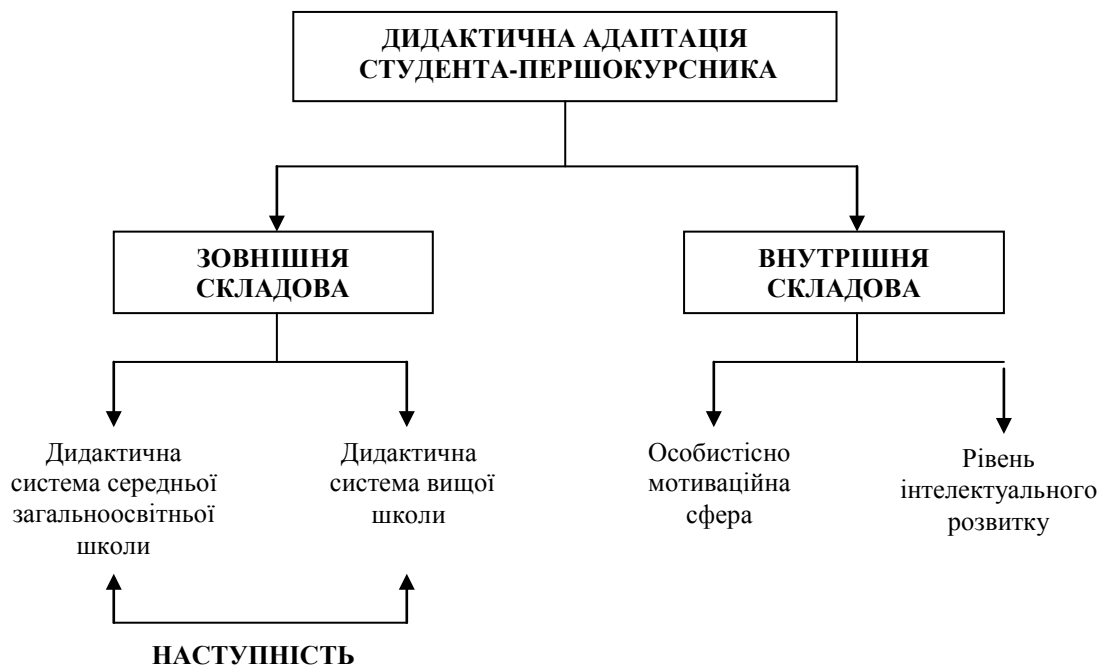

Рис. 1. Складові дидактичної адаптації студента-першокурсника

Проведене нами дослідження довело, що принцип наступності може бути дієвим і важливим засобом усунення невідповідності між загальноосвітнім характером підготовки в середній школі й спеціальними завданнями вищої. Зокрема за умов розробки та забезпечення наступності як системоутворювального чинника всіх елементів відповідних дидактичних категорій середньої та вищої школи [5].

До внутрішньої складової слід віднести самоусвідомлення і саморозвиток особистості, що відбуваються під час навчання, й обумовлюються її мотивацією та рівнем розвитку інтелекту. На нашу думку, теорія інтелектуального розвитку Ж.Піаже [6] досить глибоко пояснює навчальні адаптивні процеси, які переживають студенти в початковий період навчання в університеті. Тобто тоді, коли змінюється зовнішні умови, а саме: цілі, зміст і організація навчально-виховного процесу. За цією теорією, найбільш досконалою з психічних адаптацій вважається інтелект, що є найнеобхіднішим і найефективнішим засобом взаємодії суб'єкта з оточуючим світом, яка не обмежується безпосередніми та одномоментними контактами для досягнення завчасно визначених і стійких відносин.

Розглядаючи інтелект з точки зору його адаптивної природи, Ж.Піаже визначає адаптацію як єдність протилежно спрямованих процесів: «рівновагу між асиміляцією та акомодациєю, або, що по суті, теж саме, як рівновагу у взаємодіях суб'єкта та об'єктів» [6, 61]. Де асиміляція визначається як включення нових об'єктів в існуючі схеми поведінки людини, а поняття акомодациї – як пристосування цих схем до визначеної ситуації. Процеси асиміляції та акомодациї пов'язані між собою та обумовлюють один одного. Проте в кожному конкретному випадку відчувається домінування якого-небудь з них.

Ж.Піаже пояснює інтелект у контексті аналізу поведінки, взаємодії між суб'єктом і зовнішнім світом. Така поведінка характеризується двома взаємопов'язаними аспектами – афективним і когнітивним. Афективний визначає енергетичну характеристику поведінки, а когнітивний – його структурні властивості. Отже, інтелект є визначеною формою когнітивного аспекту поведінки, функціональне призначення якого розуміється як структурування відносин між середовищем і організмом. Тобто, це особлива форма взаємодії між суб'єктами та об'єктами, специфічна діяльність, яка є похідною від зовнішньої предметної діяльності та являє собою сукупність інтеріоризованих операцій, скоординованих між собою, що утворюють зворотні, стійкі та одночасно рухливі цілісні структури. Ж. Піаже визначає інтелект, як: «прогресуючу зворотність мобільних психічних структур», як «стан рівноваги, до якого тяжіють всі послідовно розташовані адаптації сенсо-моторного і когнітивного порядку, також як і всі асимілятивні й акомодуючі взаємодії організму з середовищем» [6, 64].

Ж.Піаже обмежив свої дослідження інтелекту людини віком 14-17 років. Ми аналізуємо студентів першого курсу, вік яких більш-менш вкладається в означений період. Таким чином, по відношенню до навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі, психологічний аспект дидактичної адаптації студента можна розуміти, як рівновагу між асиміляцією, тобто прийняттям нових змінених умов навчання до існуючого навчального досвіду вчорашнього школяра та акомодациєю, тобто пристосуванням цього досвіду до навчально-виховного процесу в закладах вищої освіти. Чим краще

будуть здійснюватися процеси асиміляції та акомодатії, тим швидше студент-першокурсник адаптується до нової системи навчання.

Про випадок поєднання поняття інтелекту й поняття адаптації в одному терміні «інтелектуальної адаптації» вказує О.Б.Плотнікова, посилаючись на О.І.Суїменко [Цит. за 1]. О.І.Суїменко розуміє інтелектуальну адаптацію як процес формування в студента нового стилю пізнавально-репродуктивного мислення, яке зумовлюється фактором новизни і складності предметів, що вивчаються. На її думку, саме таку адаптацію слід вважати найскладнішою і найтривалішою. Таке розуміння інтелектуальної адаптації є близьким до тлумачення інтелектуального розвитку Ж.Піаже. Таким чином, О.І.Суїменко вважає, що ефективне навчання студента можливе лише за умов наявності в нього організованої системи знань. Тобто нові знання, які отримує студент під час навчання в університеті, включаються в існуючу когнітивну систему.

На підтвердження відносин між адаптацією та інтелектом слід навести визначення інтелекту в Українському педагогічному словнику: «...розумові здібності людини; здатність орієнтуватися в навколишньому середовищі, адекватно його відображати й перетворювати, мислити, навчатися, пізнавати світ і переймати соціальний досвід» [7, 146]. Російськими психологами інтелект визначається як: «Загальна здібність до пізнання і розв'язання проблем, що визначає успішність будь-якої діяльності, і знаходиться в основі інших здібностей...» [8, 11]. К.М.Гуревич, О.І.Горбачова наводять визначення інтелекту німецьким психологом Вільямом Штерном: «Здатність до цілісного пристосування до обставин, що змінюються» [9, 8]. У свою чергу, вони дають власне визначення інтелекту – «...це властивий кожній людині психофізіологічний механізм, який знаходиться в дії постійно та є умовою, передумовою набуття, переробки і застосування інформації, що надходить» [9, 17]. Як ми переконуємося, поняття інтелект включає взаємозв'язок між людиною (особистістю) і навколишнім середовищем, так само як і адаптація. Серед критеріїв інтелектуального розвитку С.Я.Казанцев і Л.О.Казанцева називають «стійку ціннісну орієнтацію на нарощування особистісного досвіду творчої, дослідницької діяльності» [8, 12]. Отже, можна припустити, що здатність свідомо адаптуватися до умов, що змінюються через інтелектуальну діяльність і є тією ознакою, що відрізняє інтелект людини, від «штучного» інтелекту електронно-обчислювальної машини.

Ще однією характеристикою інтелекту є його природна вибірковість. Саме це пояснює, чому одні люди краще розуміють і засвоюють математичну інформацію, а інші – гуманітарну. К.М.Гуревич, О.І.Горбачова звертають увагу на те, що для будь-якого прояву інтелекту необхідно мати певний досвід, попередньо набуті знання і вміння. Природна вибірковість інтелекту зумовлює більш докладний розгляд типології шкільних навчальних предметів за провідним компонентом в їх змісті. Існує три типи навчальних предметів. Перший тип складають дисципліни, провідним компонентом у яких є наукові знання. Другий тип визначають предмети, у яких провідним елементом змісту є способи діяльності. До третього типу відносять предмети, що формують естетичну культуру школярів. Провідний компонент змісту в таких предметах становлять емоційні відношення [10].

Природничі дисципліни, що є основою підготовки студентів природничих спеціальностей університетів, за наведеною типологією відносять до першого типу шкільних навчальних предметів. Знання з цих предметів запам'ятовуються в узагальненому вигляді у відповідності до структури науки. Усвідомлені теоретичні положення і фактичний матеріал, поданий у конкретно-образному вигляді, складають у своїй сукупності наукову картину світу. Ці знання є основою для розвитку логічного мислення і знаряддям для розв'язання теоретичних і практичних задач. Тому з метою успішної адаптації студентів природничих спеціальностей важливо оволодіння такими знаннями та вмінє їх застосовування. Звідси стає зрозумілим важливе значення предметної навчальної підготовки студентів у розв'язанні проблеми їх дидактичної адаптації. Отже, управління процесом адаптації передбачає наявність чітких надійних критеріїв рівня адаптованості студентів. На нашу думку, одним із таких критеріїв є показник інтелекту особистості студента. Завдяки відповідному інтелектуальному розвитку студенти здатні свідомо адаптуватися до специфічної діяльності фахової підготовки.

На біологічному факультеті ЗНУ на початку першого курсу нами діагностується рівень невербального і вербального інтелекту студентів за допомогою тесту «Прогресивні матриці» Дж. Равена, тесту структури інтелекту Р. Амтхауера, комп'ютерного (програмованого) тесту IQ Г.Айзенка. Вихідний рівень інтелектуального розвитку студента-першокурсника не гарантує можливість закінчення вищого навчального закладу, проте частково обумовлює успішність навчання, а отже і полегшення адаптаційних процесів у початковий період. У подальшому навчанні обмеженість лише інтелектом як основної засади успішності призведе до нестабільних і полярних показників навчальних досягнень. У цей період посилюється значення мотиваційної сфери особистості студента. У зв'язку з цим, мотивацію можна розглядати як могутній психологічний засіб розвитку інтелекту і навчальних досягнень студента. Результати дослідження рівня мотивації студентів-першокурсників ЗНУ розкривалися в попередніх публікаціях [11].

Таким чином, дидактична адаптація студента-першокурсника є складним динамічним процесом, який обумовлюється взаємним впливом власних складових. Наступність дидактичних систем загальної середньої та вищої освіти утворює зовнішню складову. До внутрішньої складової слід віднести особистісну мотиваційну сферу і рівень інтелектуального розвитку студента. При цьому інтелект можна вважати змістовним ядром дидактичної адаптації студента-першокурсника університету. Подальший розвиток проблеми можливий у напрямку розкриття інших складових дидактичної адаптації та вивчення їх впливу на процеси подолання дезадаптації студентів-першокурсників природничих факультетів університетів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Плотнікова О.Б. Дидактична адаптація студентів першого курсу вищого педагогічного закладу (на матеріалі вивчення іноземної мови): дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.09 / Плотнікова Олена Борисівна. – К., 2001. – 152 с.
2. Ловцов Д.А. Адаптивная система индивидуализации обучения / Д.А. Ловцов, В.В. Богорев // Педагогика. – 2001. – №6. – С.24–28.
3. Делікатний К.Г. Становлення студента: Питання адаптації випускника школи у вузі / Делікатний К.Г – К.: Т-во «Знання» УРСР, 1983. – 48 с. (Серія «Педагогічна»; № 6).
4. Ляхова І. Використання системного аналізу процесу адаптації студентів-першокурсників / Ірина Ляхова, Олександр Учитель // Рідна школа. – 2001. - №1. – С.61–63.
5. Петренко В.В. Наступність форм навчання в загальноосвітній школі і вищому закладі освіти як засіб дидактичної адаптації студентів: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.09 / Петренко Вікторія Віталіївна. – Луцьк, 2006. – 212 с.
6. Пиаже Ж. Избранные психологические труды / Жан Пиаже. – М.: Международная педагогическая академия, 1994. – 680 с.
7. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
8. Казанцев С.Я. Методологическая культура студентов в условиях фундаментализации обучения / С.Я. Казанцев, Л.А. Казанцева // Педагогическое образование и наука. – 2001. – №3. – С.9–14.
9. Гуревич К.М., Горбачева Е.И. Умственное развитие школьников: критерии и нормативы / К.М. Гуревич, Е.И. Горбачева. – М.: Знание, 1992. – 80 с.
10. Цехлин В.С. Предупреждение неуспеваемости учащихся / В.С. Цехлин – М.: Знание, 1989. – 80 с.
11. Петренко В.В. Дослідження рівня мотивації як показника адаптації студентів-першокурсників університетів / В.В. Петренко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. пр. / редкол.: Т.І.Сущенко (голов. ред.) та ін. – Запоріжжя: Вид-во ГУ «ЗІДМУ» – 2007. – Вип. 46. – С. 69–73.

УДК 378.147

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У МЕЖАХ ДІЯЛЬНІСНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ З МЕНЕДЖМЕНТУ ОРГАНІЗАЦІЙ

Пшенична О.С., аспірант

Запорізький національний університет

У статті розглядаються питання основних компетентностей фахівця з менеджменту організацій, що необхідні йому для здійснення професійної діяльності. Доведена необхідність діяльній підготовки майбутнього управлінця для формування цих компетентностей. Виявлений зв'язок між навчальною та професійною активністю менеджера.

Ключові слова: менеджер організацій, компетентність, професійна діяльність, навчальна діяльність, діяльній підготовка.